

„Ha valaki, Isten biztosan ateista” – mondja az istenhívó a legáthatóbb valóságossággal Visky András *Kitelepítés* című regényében. Az idézett szereplő, Júlia, az anya, a nagybetűs Anya szinte testetlen ragyogásban tűri testének mindennapos elhalványulását a láger falai közé szorítva, habkönnyűnek tetszik létezése, miközben a hitbe való kapaszkodás tűnhet számára az egyetlen túlélési módnak.

Pop Lara 71

VEREBESKÉK, VEREBESKÉK

Visky András: *Kitelepítés*

De az Anya nem kapaszkodik, nem hisz, helyette

őbenne hisznek, a hét gyereke és a hit maga is. Az Anya kijelentése feloldódik a hit legmagasztosabb fokozatában: amikor a habkönnyű lebegésben már nem nekünk van szükségünk a hitre, hanem a hitnek arra, hogy higgyünk. Ahhoz, hogy Istent életben tartsa.

Visky András családtörténetet írt, gyerekfantáziával kiegészített életkrónikát, amely történetesen *saját* életének és *saját* családjának a krónikája, de nem a pusztá tényekről írt, hanem a pusztá tényeken túl a gyereknarrátor harcáról a benne kavargó értelmezésekkel és azok kihalászásáról a tények törmelékei közül. A narrátor maga Visky András, aki nem pusztán gondolataiban helyezkedik bele, helyezkedik *vissza* kétéves gyermeki énjébe, hanem stílusban is. A láger tapasztalatát értelmezni próbáló gyerek zakatoló gondolatai vesszőkkel elválasztott villanások, egy-egy szó vagy benyomás rögzítése, majd rögtön a következő lejegyzése, amint megjelenik a gyerek tudatában. Az eredmény annak ellenére sem szakadozott, hogy a történet sok tagmondatos, egy hosszú mondatként megjelenő „mondatfejezetekbe” rendeződik, amelyeket András asszociációi kötnek össze és töltenek meg értelemmel.

A könyv végére illesztett köszönetnyilvánításból kiderül, hogy a Visky család – az Apa kivételével, akit huszonkét év börtönbüntetésre ítélték rendszerellenes tanításaiért – négy évet töltött *domiciliu obligatoriu*-ban, kényszermunkásként, „deósként” a Bărăgan csupasz, növényzettől megfosztott síkságán. A narrátor, az akkor kétéves Visky András számára a négy év lehetett volna tíz év vagy akár egy nap. Ő maga nem, de a tudata fogságban született, első emlékei a lágerből származnak és az ottani élet az alapjuk: a mindennapos éhezések, az Anyára való várákozás, a félelem, hogy milyen állapotban tér haza a napi kényszermunkából, az esti imák, az éjszakai bepisselések, az Anya keblén a megnyugvás, majd végre az elalvás. A kétéves gyerek felfogja a félelmeit, felfogja, hogy fél elaludni és fölkelni, fél az ebédidőben a két egymást követő, ebéd előtti és utáni imától, hiszen az azt jelenti, hogy

aznap nem fér közéjük maga az ebéd, felfogja, de nem vonja kétségbe értelmüket. A narrátor egyfajta természetes és megcáfolhatatlan igazságként fogadja el a körülményeket, amelyekbe beleszületett. Nem kérdőjelezi meg azok igazságosságát (hogyan is tudná), nem kérdőjelezi meg az éhezést, a

72 Dunába önként fulladó öngyilkosok holttestének napi kihalászását vagy az embertelen télben a hóba fagyott, halálában megváltásra találó lágertársa menyasszonyszerű fehérségét, hiszen „mosolyogva aludt a halálba.”

A vallás és a vallásosság, a hit motívuma végigkíséri a *Kitelepítést*. A hit a gyerek számára azonban nem támpontot, nem kapaszkodót nyújt, mint a felnőtt kényszermunkások számára, hanem az Utat az Anyához. Csak az Anyán keresztül lesznek a bibliai felolvasások különlegesek, csak ő képes Isten távoli és érthetetlen beszédstílusát közelivé tenni. A gyerek ugyan a Biblia segítségével értelmezi az életet, a Biblia számára nem szent, csak Anyja hangján keresztül lesz az. A gyerekek kendőzetlen őszinteségével jelenti ki a „rókáknak barlangjuk van [...] de az Emberfiának nincs hova fejét lehajtania” részlet halatán, hogy a Biblia sem tudhat mindent, hiszen ők is a föld alatt élnek, ők maguk ásták a barlangot, amely lakhelyükként szolgál a lágerben. Anya szeretetteljes megszólítására, „verebcskék, verebcskék”, a gyerekek körégyűlnek, hangja a felolvasás idejére elfeledteti velük, hogy egy gödörben élnek. A kicsi András szemében a Biblia és Anya összeolvad, eggyé válik, Anya hangja nélkül a Biblia nem is Biblia, Anya felolvasása nélkül a történetek nem is történetek.

Maga a valóság is történetté válik András számára, olyan történetté, amelyben egy titokzatos entitás, Isten, az ismeretlen helyen raboskodó apja, vagy valaki, valami teljesen más csodákat tesz a családdal, egyszersmind biblikussá emeli kívülről fénytelennek látszó létezésüket. A csoda módjára sokadik halálközeli állapotából megmenekülő Anyát, úgy tűnik, hetedik alkalommal végleg elhurcolja a halál. Hiába biztatja az egyik kényszermunkás, „tagadd meg a halált, Júlia, nincs gyávább angyal nála”, mindhiába, elszállítják egy szekéren, pedig él még, hiába, ha végső útja úgyis a hullaházhoz vezet. András, saját történetének egyik leghátborzongatóbb elágazásánál, a hullaházban botorkálva testvéreivel egy lelógó kézhez közelít, tekintete a kézhez tartozó arcra téved, a felismerés pillanatában a hulla szeme kinyílik, és a bibliai csodák valóságával szólal meg a hang: „végre, verebcskék, végre értem jöttetek, mondta, mehetünk.” András számára az Anya ölében hallgatott bibliai „esti mesék” valósággá válnak, gyermeki interpretációjukban megbújik valamiféle szeplőtlen tisztaság, amely a „feltámadást” nem kételkedő szemmel engedi szemléltetni, hanem elfeledteti az olvasóval a csoda és a valóság közti határokat. A gyermeki agy az Anya feltámadását, ahogy a mindennapi szenvedést is, egy csodálatos mesébe takarja be, amely nyugtat, lecsillapít, megmelengtet, nem számít, mennyire „igaz” vagy nem, hiszen a gyerekfejben maga lesz az *életre kelt* valóság.

„[V]égre, verebecskék, végre értem jöttetek, mondta [Anyánk], mehetünk.” Mehetnek, de hova? A láger felszámolását követő szabadság hasznavehetetlen számukra, nem tudnak hova menni, az összes vagyonukat elkobozták, nincs házuk, nincs semmijük, és az Apa egy ismeretlen börtönben raboskodik, nélküle nem mennek sehova. András töredékes asszociációit összeköti egy állandó elem, az Apa folytonos jelenléte a tudatban, de hiánya a valóságban. Isteni alakként lebeg benne, mindenhol jelen van, még-sincs ott a családdal. Az emlékekben András külön kiemeli a hiányát, de visszatérésének lehetőségét is, mintha magát a Messiás eljövételét várná nyíltan, nem titokban, nem áltatva magát, hogy ez lehetséges, nem bízva benne, csak várva a megtört lelket, aki „elköszönt, mint aki utoljára lát bennünket, mert mindig így köszönt el, mint aki utoljára lát bennünket.”

Ahogy azonban szabadulásuk a lágerből, úgy az Apa visszatérte sem ér fel csodával András szemében. Felhőtlen öröm helyett bizonytalanság járja át az *idegen* láttán, egy áttetsző, de szép arcú idegen láttán, aki átöleli az Anyját és Anyja is őt, de aki András számára egy ölelés után is ugyanaz a szép arcú, de áttetsző idegen marad. A lágerévekben alkotott idealizált apakép hatása, hogy András a valóságos Apát nem emberként, hanem egy tőle távol álló isteni lényként érzékeli, akit elveszített, mielőtt valaha az apja lehetett volna, és akit még anyja ölése sem tehet érzékelhetővé. A szülők szerelmét András látja a valóság apró mozzanataiban, egy-egy érintésben, Anyja csendbe takart békéjében, de érzékeli egy másik síkon is. Családtörténetét felnőttként jobban megismerve rekonstruálja az Anya és Apa közti szerelem kivirágzását a születése előtti időszakban, a hiányzó reakciókat, érzéseket, megelégedéseket pedig írói fantáziájával kiegészíti. Anyjának mindig is a Biblia volt az egyetlen tulajdona, minden más családi vagyon az Apjáé volt, de az Anya nem volt szegény, így képzeli el őt András. A szabadságot, önmagát választotta, a „szabadságnak adta oda magát mindenestül”, mielőtt hozzámert volna Apához, a gyűrött, zöld borítójú Bibliája pedig, az egyetlen tulajdona, amelyet a lágerbe is becsempészett, ennek a szabadságnak vált a jelképévé.

Hinni Istenben egy dolog, Istennek hinnie az emberben egy másik. Hinni a saját szabadságunkban könnyűvé, testetlenné tesz, nem függünk tovább Istentől, és Ő sem tart minket „végtelenségig a remény lélegeztetőgépén”. Csak úgy lehet túlélni a fogságot, ha közben szabadnak érzi magát az ember – az Anya ezt a látásmódot közvetítette gyerekei felé is. Ebben a testetlen lebegésben András nem érti a szabadulásukban rejlő csodát, hiszen ez nem is csoda, gondolja, „szabadok vagyunk, [...] mert mindig is szabadok voltunk valahogy”. Nem ez, hanem Anyja a csoda, hányszor feltámadt a halálból, hányszor feltámadt a hangja, „verebecskék, verebecskék”, és hányszor fog még feltámadni az emlékezetben. (*Jelenkor, Bp., 2022*)

